

19. Národné hospodárstvo, makroekonomické ukazovatele

Národné hospodárstvo, pojem, štruktúra

Národné hospodárstvo je súhrn činností hospodárskeho charakteru, uskutočňovaných na území určitého štátu podnikateľskými subjektami a občanmi. Je dynamický systém, neustále sa vyvíjajúci, tvorí ho súhrn hospodárskych objektov zaoberajúcich sa rôznorodou činnosťou. Národné hospodárstvo členíme na:

HOSPODÁRSKE SEKTORY:

1, PRIMÁRNY

- zahŕňa prvovýrobu napríklad prácu na pôde, získavanie surovín z prírody / ťažba nerastných surovín, minerálne pramene, lesníctvo /.

2, SEKUNDÁRNY

- zahŕňa spracovateľský priemysel + stavebníctvo. Je zameraný na výrobu hmotných statkov.

3, TERCIÁLNY SEKTOR

- zahŕňa všetky služby pre podniky a obyvateľstvo. / obchodná činnosť, doprava, zdravotníctvo, školstvo /.

HOSPODÁRSKE ODVETVIA:

- poľnohospodárstvo

- doprava - súbor podnikov s rovnakými alebo činnosťami

- strojárstvo

- hutníctvo

HOSPODÁRSKE KOMPLEXY:

- hospodárske odvetvia sa zoskupujú podľa príbuznosti činnosti alebo navesujúcej činnosti do hospodárskych komplexov / poľnohospodársko-potravinárskych komplexov /. Národné hospodárstvo tvoria domácnosti, firmy, štát, zahraničie a ich vzťahy.

Úroveň, činitele úrovne národného hospodárstva

Úroveň národného hospodárstva na akom stupni rozvoja / vývoja / sa daná ekonomika nachádza. Úroveň Národného hospodárstva predstavuje dôchodok na obyvateľa. Činitele úrovne národného hospodárstva:

- zamestnanosť,

- produktivita práce

- úspory obyvateľstva umožňujúce investície do nových technológií

- nerastné bohatstvo a jeho využitie

Typy hospodárstiev, výhody a nevýhody

v každej spoločnosti musí fungovať mechanizmus, na základe ktorého sa rozhodne o troch základných ekonomických problémoch:

1, **čo vyrábať** t.j. aké tovary a služby vyrábať tak, aby toto rozhodnutie zodpovedalo optimálnym výrobným možnostiam a existujúcim potrebám spoločnosti.

2, **ako vyrábať** t.j. aké výrobné technológie použiť, aby výrobné náklady boli čo najnižšie, a tým sa zabezpečil aj maximálny zisk.

3, **pre koho vyrábať** t.j. kto bude mať prospech z vyrobených tovarov a služieb.

Aj napriek tomu, že tieto tri ekonomické problémy sú pre všetky ekonomiky spoločné, rozdielne ekonomické systémy ich riešia odlišne.

1, v primitívnych civilizáciách prevláda ekonomika na základe zvykov a tradícií - o tom čo, ako, a pre koho vyrábať rozhodujú zvyky a tradície.

NEVÝHODA: - niekedy sú zvyky také neproduktívne, že ekonomika zaniká. Zvyky a tradície často sú schopné zabezpečiť len základné funkcie ekonomiky.

2, príkazová ekonomika: tu vláda rozhoduje o výrobe, rozdeľovaní a spotrebe. Všetko je centrálné riadené. Charakteristickým znakom príkazovej ekonomiky je to, že vyrobená produkcia sa rozdeľuje bez dostatočného využitia cien a trhu. Najhorším variantom príkazovej ekonomiky je systém s centralizovaným rozhodovaním. Zostavujú nereálne plány, neumožňujú zabezpečiť efektívne riešiť hlavné ekonomické problémy spoločnosti.

NEVÝHODY: neefektívne využívanie výrobných faktorov, zostavujú sa nereálne plány a spotreba, výmena sa neuskutočňuje cez trh, čo má následne dopad na výrobu, odbyt a spotrebu / vyrába sa to čo ľudia nepotrebujú, alebo sa vyrába málo toho čo by trebalo viac, ceny sú nereálne .../

3, trhová ekonomika:

je taký ekonomický systém, v ktorom čo, ako a pre koho vyrábať určuje trh. Jednotlivé firmy vyrábajú tie tovary, ktoré im prinášajú najväčšie zisky, tým odpovedajú na otázku čo vyrábať. Pri výrobe využívajú technológie, ktoré sú najmenej nákladné, a tým odpovedajú na otázku ako vyrábať. O spotrebe rozhodujú ľudia - pre koho vyrábať

4, zmiešaná ekonomika

- moderné ekonomiky sú spravidla zmiešanými ekonomikami s prvkami trhu, príkazov a zvykov. Väčšina rozhodnutí sa realizuje na trhu, ktorý určuje ceny a množstvá vyrábaných tovarov a služieb, čistá trhová alebo príkazová ekonomika v skutočnosti neexistuje. Je to ekonomika s prvkami trhu, príkazov a zvykov. Štát zasahuje do ekonomiky len minimálne v nutnej miere, ináč všetko riadi trh.

Reprodukčný proces

Predstavuje hodnotovú stránku výroby t.j. transformáciou vstupov na výstupy sa mení aj hodnota vstupov. Je to aj opakovanie výroby, ktorá môže byť :- reprodukciu rozoznávame:

1, jednoduchá reprodukcia:

- znamená, že celková výroba sa obnovuje v rovnakom rozsahu ako v minulom období.

2, rozšírená reprodukcia:

- obnova výroby je vo väčšom / rozšírenom / rozsahu ako v minulom období.

3, znížená - / zúžená /

- znamená, že v určitom období sa výroba a ostatné zložky hospodárskeho procesu môžu obnovovať len v menšom rozsahu / vojna /.

Reprodukcia činiteľov hospodárskeho procesu:

- ak sa má výroba a činnosti, ktoré na ňu nadväzujú opakovat' musia sa obnovovať aj činitele pracovného procesu / pracovné sily, pracovné predmety, pracovné prostriedky /.

Pri rozšírenej reprodukcii zvyšujeme množstvo činiteľov pracovného procesu, zvyšujeme ich kvalitu a využitie.

Fázy ekonomického obehu tovaru sú:

- výroba
- rozdeľovanie
- výmena
- spotreba

1, Aby firmy mohli začať vyrábať, musia od domácností nakúpiť výrobné faktory / prácu, pôdu a kapitál

2, Za nakúpené výrobné faktory firmy musia domácnostiam poskytnúť platby vo forme mzdy, renty a úrokov

Platby firmám za nakúpené výrobné faktory sú pre firmy nákladmi na vstupy do výroby

Na druhej strane tieto platby pre domácnosti predstavujú ich dôchodky - príjmy.

3, firmy predávajú vyrobené tovary a služby domácnostiam

4, Domácnosti musia firmám za nakúpené tovary a služby poskytnúť peňažné platby

Výsledok reprodukčných procesov n národnom hospodárstve:

základnou funkciou národného hospodárstva je uspokojovanie potrieb spoločnosti.

fázy vývoja národného hospodárstva:

1, vrchol - bod, v ktorom skutočný produkt dosahuje maximum

2, recesia - fáza, v ktorej sa produkt znižuje

3, dno - bod, v ktorom skutočný produkt predstavuje minimum

4, expanzia - rozmach, fáza, v ktorej skutočný produkt rastie

5, obnova

Hrubý a čistý domáci produkt a národný produkt

HRUBÝ DOMÁCI PRODUKT:

- zahŕňa trhovú hodnotu všetkých tovarov a služieb, ktoré boli vyprodukované za určité obdobie výrobnými faktormi nachádzajúcimi sa na území daného štátu, bez ohľadu na to, kto je ich vlastníkom.

HDP - je súčet všetkých konečných výrobkov a služieb vyrobených na území určitého štátu a vyjadrený v bežných cenách z pracidla za jeden rok.

HRUBÝ NÁRODNÝ PRODUKT:

- zahŕňa trhovú hodnotu všetkých tovarov a služieb vyprodukovaných v danej ekonomike za určité obdobie / obyčaje za jeden rok / výrobnými faktormi, ktorých vlastníckmi sú občania príslušnej krajiny.

HNP - predstavuje súhrn všetkých konečných výrobkov a služieb vyrobených s použitím národných výrobných faktorov nielen na domácom území ale aj v zahraničí. HNP - vypočítame: **HNP = HDP + DĎ**

DĎ - čistý dôchodok majetku v zahraničí

MOŽNOSTI RASTU HRUBÉHO DOMÁCEHO PRODUKTU:

- zvýšenie zamestnanosti

- zvýšenie produktivity práce

- zvyšovanie úspor obyvateľstva

hrubý domáci produkt vypočítame dvoma metódami:

1, tok tovaru a služieb - kupujeme - výdavková metóda

2, tok dôchodkov-príjem dôchodku-výplata-príjmová-dôchodková metóda

VÝDAVKOVÁ METÓDA:

HDP - výdavkovou metódou vypočítame takto:

$$S + I_h + V_v + E_č / \text{alebo} : HNP = C + I + G + /Ex - Im/$$

S - súčet všetkých výdavkov na spotrebu-výdavky domácností na osobnú spotrebu / C /

I_h - hrubé domáce investície / I /

V_v - vládne výdavky za tovary a služby / G /

E_č - čistý export-vývoz /Ex - Im/ rozdiel medzi exportom a importom

Dôchodková metóda:

HDP - dôchodkovou metódou vypočítame takto:

$$M + \dot{U} + A + Z + R$$

M - súčet hrubých miezd / mzda - plat /

Ú - čisté úroky

A - amortizácia - opotrebovanie

Z - hrubý zisk pred zdanením

R - renta z pozemku

- nepriame dane

- dôchodky podnikateľov

Národný dôchodok:

-je vlastne HNP

vypočítaný dôchodkovou metódou. Vyjadruje objem všetkých príjmov domácností za obdobie jedného roka, a to bez ohľadu na to, či tieto príjmy domácnosti skutočne dostanú, alebo nie.

Ak od HDP odpočítame opotrebenie investičných prostriedkov dostaneme **čistý domáci produkt**.

ČDP = HDP - odpisy

ČNP = HNP - odpisy

Nominálny a reálny produkt

Nominálny hrubý národný produkt:

- predstavuje celkovú nominálnu hodnotu tovarov a služieb vyrobených v danom roku, pričom hodnoty sú vyjadrené v trhových cenách bežného roka. Jeho veľkosť závisí tak od objemu predaných tovarov a služieb, ako aj od úrovne cien.

Nominálny hrubý národný produkt je vlastne hrubý národný produkt vyjadrený v bežných cenách.

Reálny hrubý národný produkt:

Ceny tovarov a služieb sa menia, pretože inflácia ich vytláča stále vyššie. Na odstránenie vplyvu inflácie sa používa **cenový index**, ktorý sa nazýva **deflátor** hrubého národného produktu. Definuje sa ako **vážený priemer cenových zmien** všetkých tovarov a služieb obsiahnutých v hrubom národnom produkte.

$$\text{Reálny HNP} = \frac{\text{nominálny HNP}}{\text{deflátor HNP}} * 100$$

reálny hrubý národný produkt je vlastne HNP vyjadrený v stálных cenách.

Štátne zásahy do ekonomiky

Niekedy, ak nastanú výkyvy na trhu, musí štát do ekonomiky zasiahnuť. Napríklad monopolizácia, znečistenie životného prostredia, nezamestnanosť, inflácia, nespokojnosť obyvateľov s rozdeľovaním dôchodkov. Vtedy musí "neviditeľnú ruku trhu" doplniť "vyditeľná ruka vlády"

Hospodárska politika štátu má zabezpečiť tri funkcie:

1. efektívnosť
2. rovnosť
3. stabilitu

Úloha štátu:

- k 1.- zabrániť monopolizácii ekonomiky v záujme zlepšenie fungovanie trhu.
- zabezpečiť výrobu verejných statkov
 - štát sa snaží regulovať negatívne vedľajšie účinky rozvoja ekonomiky s rôznym stupňom úspešnosti svojich opatrení
- k 2.- zabezpečiť spravodlivé rozdelenie dôchodkov / progresívne zdanenie, podpory sociálne dávky a pod./

Systém trhového mechanizmu prideluje tovary tam, kde sú peniaze, a nie tam, kde sú potreby. Je to otázka rozdelenia dôchodkov. Na zmiernenie dôchodkovej nerovnosti sa využíva napríklad Progresívne zdanenie. Znamená to, že vyššie dôchodky sa zdaňujú vyššou sadzbou.

- k 3. - zabrániť vysokej inflácií, nezamestnanosti a podporovať rast hrubého domáceho produktu.

Opatrenia na likvidáciu dôsledkov recesie, najmä vysokej nezamestnanosti. Tieto však spôsobili po určitom čase iné problémy - zvýšili infláciu. Vláda musí určité opatrenia na reguláciu ekonomiky uplatňovať aj počas vzostupných fáz.

Nástroje hospodárskej politiky:

1. fiškálna politika - regulácia prostredníctvom štátneho rozpočtu
2. monetárna politika - regulácia peňažného obehu
3. dôchodková politika - regulácia prostredníctvom daní
4. zahraničnoobchodná politika - regulácia prostredníctvom colných opatrení a kurzov

a, dôležitým nástrojom regulácie ekonomiky je štátny rozpočet. Príjmy štátneho rozpočtu sa tvoria z daní. Čím budú vyššie, tým viac prostriedkov má štát. Na druhej strane výška daní môže motivovať alebo demotivovať podnikateľov k investíciám. Ak z vysokých príjmov sú príliš vysoké dane, nie je dôvod investovať.

Výdavková časť štátneho rozpočtu znamená priamu možnosť investovať. Politika, ktorá využíva na reguláciu ekonomiky štátny rozpočet, nazýva sa **fiškálna politika**. Priamymi investíciami štátu, podporou súkromných investícií a vytváraním priaznivých podmienok pre investície - úľavy na daniach. Takáto hospodárska politika je **expanzívnou fiškálnou politikou**.

Fiškálna politika zameriavať na pribrdenie romachu ekonomiky - prerodelenie dôchodkov. Vtedy hovoríme o **reštrikčnej fiškálnej politike**.

b, Peňažný obeh ovplyvňuje všetky procesy v ekonomike. Dôležitú úlohu zohráva banková sústava, ktorej prostredníctvom môže vláda vyvolať situáciu " ľahko dostupných peňazí " alebo " ťažko dostupných peňazí ". Podľa toho či chce vykonávať **monetárnu reštrikčnú** alebo **monetárnu expanzívnu politiku**.

Expanzívnu monetárnu politiku, ide jej o podporu podnikania, aby sa vytvorili nové pracovné iesta a zvýšil produkt a následne aj dopyt. K tomu je potrebné investovať.

Aj je úrok nízky a úverové podmienky mierne, podnikatelia investujú. Vláda využíva bankovú sústavu na to, aby vyvolala nízky úrok. Centrálna banka urobí vo vzťahu s ostatnými komerčnými bankami takéto opatrenia:

- určí nižšie % bankových rezerv
- zníži diskontnú sadzbu
- vykupuje od komerčných bánk štátne obligácie

Tak sa zvýši ponuka peňazí. Zvýšenie ponuky vyvolá pokles ceny. Ak je v krajine inflácia, vláda presadzuje reštrkčnú monetárnu politiku. Zvyšuje povinné bankové rezervy a do obehu sa dostane menej peňazí. to vyvolá zvýšenie úroku a zníženie ivnestícií. Inflácia poklesne, ale zároveň stúpne nezamestnanosť.

c, Dôchodková politika je sústava opatrení, ktoré sa snažia udržať pod kontrolou infláciu a zároveň eliminovať negatívne sociálne dôsledky recesie a nezamestnanosti. Dôchokovou politikou sa štát snaží ovplyvňovať ceny výrobných faktorov. Ovpvyňovaním cien a miezd ovplyvňuje nepriamo aj zisky. Ide predovšetkým o také opatrenia, ako stanovenie maximálnych prírastkov miezd a cien v určitom období, stanovenie mininálnej mzdy a pod.

d, Vláda pôsobí v oblasti zahraničných vzťahov v záume efektívneho a stabilného vývoja vlastnej národnej ekonomiky. využíva na to Zahraničnoobchodné opatrenia a reguláciu menových kurzov. Prostredníctvom zahraničnoobchodých opatrení vláda priamo podporuje alebo obmedzuje pohyb tovarov a rozvoj určitej oblasti ekonomiky.

Medzi takéto opatrenia možno zaradiť colné tarify, sprísnené hygienické normy, technické normy a pod.

Obmedzenie dovozu chráni slabší domáci priemysel a , nanopak, konkurencia dovážaného tovaru obmedzí monopol domácich výrobcov.

Kurzy sú výsledkom žiadanosti danej meny v medzinárodnom obchode. Zmenou kurzu sa dalo dosiahnuť výšenie alebo zníženie vývozu. Ak krajina kurz znížila, devalvovala menu, znamenalo to značné zníženie cien vyvážaného tovaru v prepočte na inú menu, a tým sa spravidla zvýšil vývoz. Naopak, zvýšenie kurzu meny - revalvácia meny - tovary v zahraničí cenove znevýhodnila a vývoz poklesol.

V súčasnosti sú kurzy uvoľnené a riadia sa predovšetkým dopytom a ponukou po danej mene.